

УДК 069:7(477.63) + 7.036.45(477)
DOI 10.32461/2226-3209.1.2024.302058

Цитування:

Кравченко А. І. Репрезентація колекції Дніпровського художнього музею порубіжжя XIX–XX століть в експозиційному блоці «Модерн. Авангард. Символізм». *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 1. С. 180–186.

Кравченко Анастасія Ігорівна,
доктор мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри креативних культурних
індустрій Національної академії
керівних кадрів культур і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0001-6706-7937>
akravchenko@dakkkim.edu.ua

Kravchenko A. (2024). Representation of dnipro art Museum`s Collection of the Late 19th and Early 20th Centuries at Exposition Block "modern. Avant-garde. Symbolism". National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal, 1, 180–186 [in Ukrainian].

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОЛЕКЦІЇ ДНІПРОВСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ
ПОРУБІЖЖЯ XIX–XX СТОЛІТЬ В ЕКСПОЗИЦІЙНОМУ БЛОЦІ
«МОДЕРН. АВАНГАРД. СИМВОЛІЗМ»**

Мета статті полягає у виявленні особливостей та закономірностей у репрезентації частини колекції Дніпровського художнього музею порубіжжя XIX – XX століть, представленої в блоці основної музейної експозиції «Модерн. Авангард. Символізм» у період з 19 травня 2018 року до 23 лютого 2022 року. **Методологія** наукової розвідки ґрунтується на застосовуванні системного підходу в поєднанні загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, таких як аналітичний, формально-стилістичний, систематизації та узагальнення. Застосування зазначених методів і підходів сприяло глибокому опрацюванню визначеної проблематики й надало змогу сформулювати аргументовані висновки. **Наукова новизна** роботи полягає в комплексному підході до аналізу та узагальнення низки питань щодо особливостей репрезентації творів образотворчого мистецтва межі XIX – XX століть представленої в блоці «Модерн. Авангард. Символізм» постійної музейної експозиції Дніпровського художнього музею. **Висновки.** За результатами поточної наукової розвідки можемо констатувати, що зала постійної експозиції Дніпровського художнього музею – «Модерн. Авангард. Символізм», яка складалася з чотирьох тематичних частин, являє собою приклад вдалого поєднання експозиційної та наукової роботи, що дозволило на гідному рівні репрезентувати відповідний розділ музейної колекції. Відмітимо також нетривіальне вирішення експозиційного простору в кольорі, особливістю якого стало акцентоване контрастне зонування. Серед прикметних особливостей зауважимо віднайдений баланс між демонстрацією творів визнаних майстрів модерністської доби та представником регіонального мистецького осередку. Включення основної експозиції ряду картин місцевого художника-символіста Михайла Сапожнікова, певною мірою сприяло інтегруванню його постаті та творчого доробку в лінію розвитку українського образотворчого мистецтва першої третини XX ст.

Ключові слова: модерн, авангард, символізм, живопис, графіка, остання чверть XIX століття, перша чверть XX століття, Дніпровський художній музей, колекція, Олександр Мурашко, Давид Бурлюк, Михайло Сапожніков.

Kravchenko Anastasiia, Doctor of Arts, Associate Professor, Department of Creative Cultural Industries, National Academy of the Culture and Arts Management

Representation of dnipro art Museum`s Collection of the Late 19th and Early 20th Centuries at Exposition Block "modern. Avant-garde. Symbolism"

The purpose of the article is to identify features and regularities in representation of part of collection of the Dnipro Art Museum of the verge of 19th and 20th centuries, presented in the block of the main museum exposition "Modern. Avant-Garde. Symbolism" from 19 May 2018 to 23 February 2022. **The research methodology** is based on the application of a systemic approach in a combination of general scientific and special methods of cognition, such as analytical, formal-stylistic, systematisation, and generalisation. The application of the specified methods and approaches contributed to a profound study of the identified issues and made it possible to formulate reasoned conclusions. **The scientific novelty** of the work lies in a comprehensive approach to the analysis and generalisation of a range of issues regarding the peculiarities of the representation of fine art pieces at the turn of the 20-21 centuries presented in the block of the permanent exposition of the Dnipro Art Museum "Modern. Avant-Garde. Symbolism". **Conclusions.** Based on the

results of the present research, the author can state that permanent exhibition hall of the Dnipro Art Museum "Modern. Avant-Garde. Symbolism", which consisted of four thematic blocks, is an example of a successful combination of expository and scientific work, which made it possible to represent the relevant section of the museum collection at a decent level. One of the notable features is the non-trivial solution of exhibition space in colour, which was characterised by accented contrasting zoning. Among the notable features, the author notes the balance found between the demonstration of artworks of recognised masters of the modernist era and representatives of the regional art centre. The inclusion in the main exposition of a number of paintings by the local symbolist artist Mykhailo Sapozhnykov contributed to a certain extent to the integration of his figure and creative work into the line of Ukrainian fine art development in the first third of the 20th century.

Keywords: modern, avant-garde, symbolism, painting, graphics, the last quarter of the 19th century, the first quarter of the 20th century, Dnipro Art Museum, collection, Oleksandr Murashko, David Burliuk, Mykhailo Sapozhnykov.

Актуальність теми дослідження. Дніпровський художній музей володіє значною збіркою творів живопису, графіки, ужиткового мистецтва межі XIX–XX століть. Зазначена частина музейного зібрання була представлена 19 травня 2018 року в контексті презентації експозиційної зали №4 «Модерн. Авангард. Символізм». Особливість представленої частини музейної колекції зумовлена значною жанровою та тематичною різноманітністю представлених творів визнаних українських майстрів модерністської доби, що дозволило на досить високому рівні представити саме цей період в розрізі вітчизняного мистецтва. Також, до експозиційного блоку «Модерн. Авангард. Символізм» було включено ряд творів живопису унікального катеринославського художника-символіста Михайла Сапожнікова.

Проте маємо зауважити, що частина колекція творів образотворчого мистецтва представлена саме таким чином в музейній експозиції не була предметом наукового аналізу. Відповідно, пропонується розвідка є актуальною, враховуючи те, що ця частина музейної колекції у всій своїй повноті не опинялася достатньою мірою у фокусі уваги фахівців.

Аналіз досліджень і публікацій. За результатами дослідження історіографії проблематики виявлено, що аспекти вивчення колекції Дніпровського художнього музею, а саме творів образотворчого мистецтва межі XIX – XX століть висвітлювала нечисленна кількість науковців – співробітників музею, статті яких мають переважно науково-популярний характер, серед яких можемо відзначити тексти Л. І. Яценко [2, 104], С. А. Бугулова [3, 128] Т. І. Шапаренко [3, 104], С. В. Безпалько [3, 92]. В окрему групу можна виділити низку публікацій В. В. Кулічихіна присвячених творчості місцевого художника-символіста Михайла Сапожнікова, найґрунтовнішим з яких є образотворче видання «Світ символів Михайла Сапожнікова» [4]. Зі статей, опублікованих у наукових фахових виданнях, також відзначимо

тексти О. М. Світличної [8], С. М. Несмачного [7], що висвітлюють доробок М. І. Сапожнікова.

Мета статті полягає у виявленні особливостей та закономірностей у репрезентації частини колекції Дніпровського художнього музею межі XIX – XX століть, представленої в блоці постійної музейної експозиції «Модерн. Авангард. Символізм».

Виклад основного матеріалу. Вернісаж зали постійної експозиції Дніпровського художнього музею – «Модерн. Авангард. Символізм» відбувся 19 травня 2018 року, як головна урочиста подія тогорічної мистецької акції «Ніч музеїв». Зазначена експозиційна зала була доступна для перегляду до 23 лютого 2022 року. Наразі, з міркувань безпеки, твори представлені в експозиції тимчасово демонтовано у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні. Представлена експозиція презентувала мистецтво періоду кінця XIX – першої чверті XX століття – одного з найцікавіших та найсуперечливіших етапів в історії світової та вітчизняної культури, і складалась з 47 творів живопису, графіки, скульптури, які досить умовно було розподілено на чотири тематичні кейси.

Характерною прикметою цієї зали стало нетипове для закладу вирішення експозиційного простору в кольорі. Насичене контрастне зонування, за задумом авторів експозиції, мало підкреслити змістовні особливості як окремих представлених художніх творів, так і певних тематичних частин експозиції [5].

Іншою цікавою особливістю експозиції стало те, що окрім стандартно демонстрованих творів живопису та графіки, вперше в історії дніпровського художнього музею було знайдено можливість продемонструвати вітраж доби модерн «Іриси», який було інтегровано у тематичний кейс «Доба модерну. Художник та театр» (рис. 1) та об'ємно показати картину Роберта Фалька «Дівчина в ліловому» (1920 р.), що має двобічне зображення, як на лицевій стороні полотна, так і на зворотній (рис. 2).

В експозиції зали «Модерн. Авангард. Символізм» була продемонстрована низка творів живопису та графіки знаних українських митців модерністської епохи, серед яких на нашу думку на особливу увагу заслуговують твори Олександра Мурашка (1875–1919), Давида Бурлюка (1882–1967), Михайла Сапожникова (1871–1937).

Робота Олександра Мурашка «Дівчина» (1906 р.) (рис. 3) представлена в тій частині експозиційного простору, яка безпосередньо присвячена демонстрації образотворчого мистецтва порубіжжя XIX–XX століть та має характерну назву «Мистецтво 1890-х–1900-х рр.. На порозі мистецької революції». Наявність в музейній колекції саме портретного зображення не видається випадковим, адже Олександр Мурашко був відомий, в першу чергу, саме як художник-портретист. На початку минулого століття бути власником портрета, написаного цим художником, вважалося престижним.

В історії українського образотворчого мистецтва О. О. Мурашко знаний як майстер, який мав свій власний пізнаваний стиль, сформований на підґрунті складного поєднання реалістичних, імпресіоністичних та модерних тенденцій. Ці авторські новації простежуються і в музейній роботі «Дівчина» – творі, який поєднує елементи жанрової картини та пленерної замальовки. Колористичні відношення ретельно вивірені й узагальнені, «кадрована» композиція – крупним планом, виіплена енергійним і соковитим мазком. Сюжет роботи простий і невігядливий, проте художник виявляє інтерес до характеру дівчини, її урівноваженості, самодостатності, упевненості [3, 92]. Таке поєднання декоративно-узагальненої художньої форми з відчутним психологізмом зображеного образу стане визначальною рисою творчості митця.

В частині експозиції, яка названа авторами «Мистецтво доби Авангарду. Поліфонія мистецьких концепцій» (рис. 4) центральне місце займають твори Давида Бурлюка, митця, якого небезпідставно називають «батьком футуризму». За власними словами художника, він був «вишпеканий першими побаченими картинами природи, світозарними й

прекрасними, духмяним повітрям України» [2, 104]. Протягом свого бурхливого життя він не поривав зв'язку з Україною, мав контакти з січеславськими-дніпровськими митцями і у 1929 та 1930 роках [2, 104], вже тривалий час перебуваючи у США, спромігся передати катеринославському художньому музею п'ять творів, чотири з яких було продемонстровано в останній музейній експозиції.

Серед представлених творів безперечно вирізняється полотно «Час» (1918–1919) – яскравий зразок авангардного мистецтва. Авангард – це розмаїття художніх мов і філософських концепцій: індивідуальних та колективних. Це і конструктивізм Володимира Татліна, і алогізм Давида Бурлюка, і супрематизм Казимира Малевича і багато, багато іншого. Авангард (від фр. *avant-garde* – передовий загін) у значенні сукупності прогресивних літературно-художніх явищ першої чверті XX століття – термін для сучасного поціновувача мистецтва цілком звичний, але у 1910-ті роки широкого вжитку не мав. У той час використовувалися слова, які підкреслювали або опозиційність – «ліві художники», або новизну мистецтва – «будетляне», «футуристи». Сам живопис, який раніше задовольнявся традиційним розумінням про картину як вікно у світ, тепер обмежитися ним не може, тому що в цьому вікні нічого стабільного вже немає – там пустоти і провали, нестійкий всесвіт незрозумілих енергій. Речі зірвалися з місця, розпалися на частини, і у художника є можливість зібрати їх наново зовсім інакше. Тож на картині Давида Бурлюка «Час» (рис. 5) поверхня картини здійсмається, на ній з'являються колажні вклейки, а в живопис вдираються реальні предмети. Дівоче обличчя тут оточують вагони потяга, рейки колії, колеса, телеграфні стовпи, схематичні фігури. Напис «1324» та вклеєний шматок газети «ВРЕМЯ» довершують відчуття хаосу. Колажне поєднання несумісних предметів і текстів, відмова від зрозумілого причинно-наслідкового порядку все це ознаки поезики нового часу – поезики абсурду.

Рис. 1.

*Дніпровський художній музей. Зала основної експозиції №4 «Модерн. Авангард. Символізм»
(тематичний кейс «Доба модерну. Художник та театр»)*

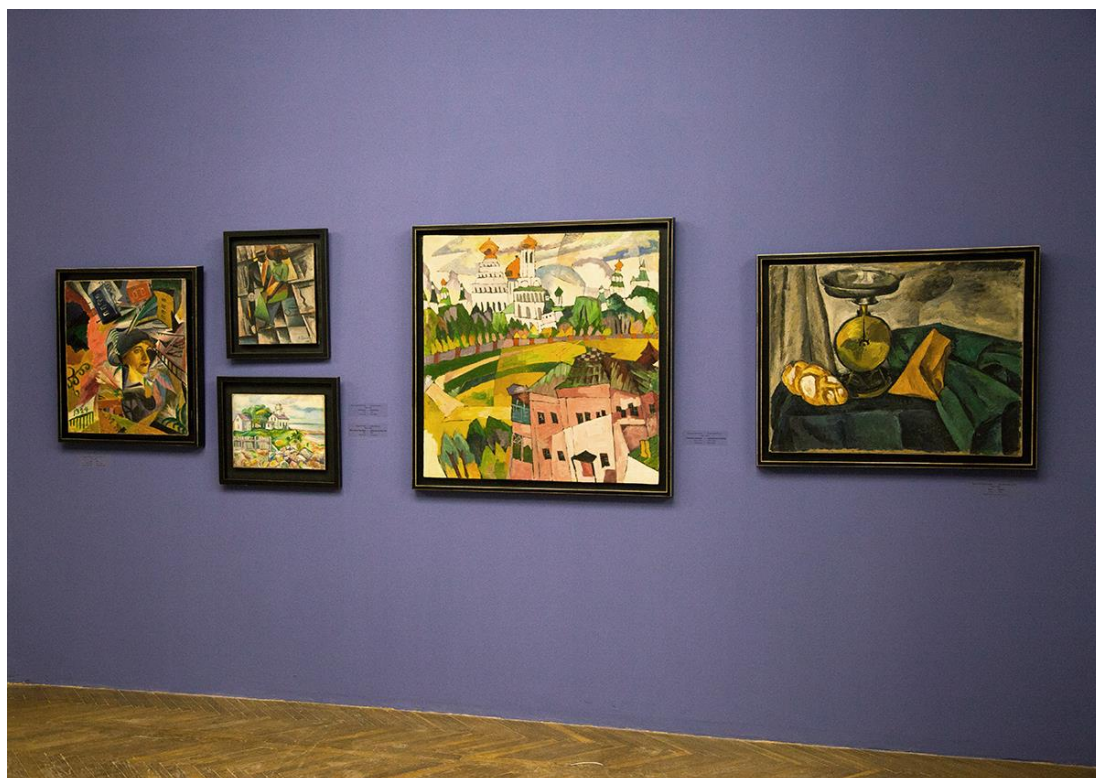

Рис. 2.

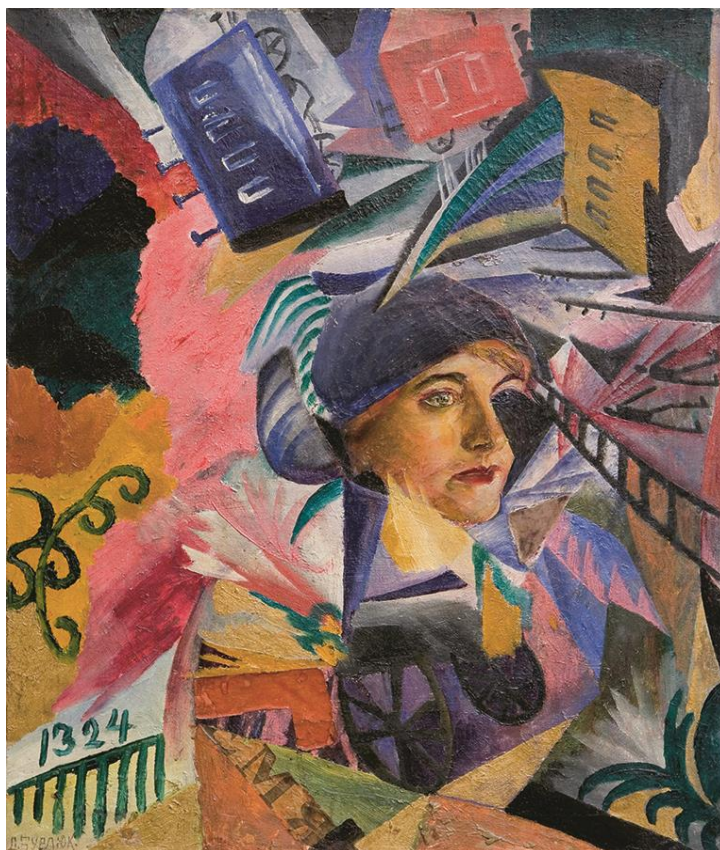
*Роберт Фальк (1886–1956)
зворотній бік полотна картини «Дівчина в ліловому». 1920 (?)
Полотно, олія, 130×90 см
Збірка Дніпровського художнього музею*

*Рис. 3.
Олександр Мурашко (1875–1919)
Дівчина. Близько 1906 р.
Полотно, олія, 64×82 см
Збірка Дніпровського художнього музею*

*Рис. 4.
Дніпровський художній музей. Зала основної експозиції №4 «Модерн. Авангард. Символізм» (тематичний кейс «Мистецтво доби Авангарду. Поліфонія мистецьких концепцій»)*

*Рис. 5.
Давид Бурлюк (1882–1967)
Дівчина. Близько 1906 р.
Полотно, олія, колаж, 69,5×59,5 см
Збірка Дніпровського художнього музею*

*Рис. 6.
Дніпровський художній музей. Зала основної експозиції №4 «Модерн. Авангард. Символізм» (тематичний кейс «Мистецтво символізму. Світ символів Михайла Сапожникова»)*

Завершальним елементом експозиції зали «Модерн. Авангард. Символізм» стала низка робіт катеринославського митця М. І. Сапожнікова (рис. 6). Мистецька спадщина художника (близько 250 творів живопису та графіки) зберігається у фондах Дніпровського художнього музею, тож рішення про включення робіт художника до постійної музейної експозиції видається логічним [6, 43]. Основою мистецького спадку художника є дві серії символістських картин, кожна з яких об'єднує по 12 творів [6, 43]. Роботи Михайла Сапожнікова значно різняться одна від одної як художньою лексикою, так і виконавською манерою, що є цілком природним проявом мистецької еволюції автора. Ця частина експозиції, в якій було представлено дев'ять символістських картин художника, отримали назву «Мистецтво символізму. Світ символів Михайла Сапожнікова».

Наукова новизна роботи полягає у виявленні особливостей та закономірностей у репрезентації частини колекції Дніпровського художнього музею межі XIX – XX століть, представленої в блоці постійної музейної експозиції «Модерн. Авангард. Символізм», що раніше не була предметом наукового аналізу.

Висновки. Відтак, за результатами дослідження констатуємо, що зала постійної експозиції Дніпровського художнього музею – «Модерн. Авангард. Символізм», яка складалася з чотирьох тематичних блоків та функціонувала у період з 19 травня 2018 року до 23 лютого 2022 року, є прикладом вдалого поєднання експозиційної та наукової роботи, яке дозволило на гідному рівні продемонструвати відповідний розділ музейної колекції. Зауважимо також нетривіальне вирішення експозиційного простору в кольорі, особливістю якого стало акцентоване контрастне зонування.

Серед прикметних особливостей відзначимо віднайдений баланс між представленням творів визнаних майстрів модерністської доби та представником регіонального мистецького осередку. Введення в контекст основної експозиції ряду картин місцевого художника-символіста Михайла Сапожнікова, певною мірою сприяло інтегруванню його постаті та творчого доробку в лінію розвитку українського образотворчого мистецтва першої третини XX ст.

Література

1. Від Задуму до Втілення. Світ Символів Михайла Сапожнікова. *Дніпровський художній музей* : офіц. веб-сайт. URL: <http://artmuseum.dp.ua/?p=8174> (дата звернення: 10.01.2024).

2. Дніпропетровський художній музей : науково-методичне видання / упоряд. Л. В. Богданова. Дніпропетровськ, 2001. 256 с.

3. Колекція живопису Дніпропетровського художнього музею. Вибрані твори : альбом-каталог / упоряд. С. М. Несмачний. Дніпро, 2019. 144 с.

4. Куличихин В. В. Мир символів Михайла Сапожнікова. Дніпро : Літограф, 2018. 176 с.

5. «Модерн. Авангард. Символізм» – нова зала музейної експозиції. *Дніпровський художній музей* : офіц. веб-сайт. URL: <http://artmuseum.dp.ua/?p=7726> (дата звернення: 20.01.2024).

6. Несмачний С. М. Актуалізація творчого доробку унікального художника-символіста Михайла Сапожнікова в експозиції Дніпропетровського художнього музею. Деякі аспекти мистецького соціокультурного проектування. *Наукова весна 2021: Культура і мистецтво в сучасному світі*. 36. матеріалів форуму, Київ, 28 травня 2021 р., Київ : КНУКіМ, 2021. С. 42–45.

7. Несмачний С. М. Колекція творів художника-символіста Михайла Сапожнікова в зібранні Дніпровського художнього музею. *Культура і сучасність* : альманах. 2023. № 1. С. 150–155. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-0285.1.2023.286799>

8. Світлична О. М. Символічна творчість Михайла Сапожнікова. *Вісник Харківської державної академії дизайну та мистецтв* : наук. журнал. Харків, 2008. № 12. С. 129–137.

References

1. From Concept to Implementation. World of Symbols by Mykhailo Sapozhnykov. (n.d.). URL: <http://artmuseum.dp.ua/?p=8174> [in Ukrainian].

2. Dnipropetrovsk Art Museum (2001). Dnipro [in Ukrainian].

3. Collection of Paintings of the Dnipropetrovsk Art Museum. Selected Works (2019). Dnipro [in Ukrainian].

4. Kulichykhin, V. V. (2017). The World of Symbols of Mykhailo Sapozhnykov. Dnipro [in Russian].

5. Modern. Avant-garde. Symbolism –New Exhibition Hall of the Museum. (n.d.). URL: <http://artmuseum.dp.ua/?p=7726> [in Ukrainian].

6. Nesmachnyi, S. (2021). Update of Creative Work of Unique Symbolist Artist Mykhailo Sapozhnykov in the Exposition of the Dnipropetrovsk Art Museum. Kyiv National University of Culture and Arts, 42–45 [in Ukrainian].

7. Nesmachnyi, S. (2022). Symbolist Painting of Mykhailo Sapozhnykov: From Concept to Implementation. Herald of the National Academy Of Culture And Arts Management, 3, 149–155 [in Ukrainian].

8. Svitlychna, O.M. (2008). Mykhailo Sapozhnykov's Symbolic Creative Work. Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts, 8, 68–74 [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.01.2024

Отримано після доопрацювання 19.02.2024

Прийнято до друку 27.02.2024